

De toekomst van ons sociale stelsel (1)

Hoort hoe gelijkheid spreekt

HAN NOTEN

Een ‘vernieuwende en onderscheidende’ visie ontwikkelen op de verzorgingsstaat. Dat was de opdracht die een PvdA-commissie waarvan ik voorzitter mocht zijn van het partijbestuur had meegekregen. Dat klinkt als een normale opdrachtformulering. Gaandeweg het proces realiseerde ik me echter steeds meer dat het helemaal niet zo’n vanzelfsprekende taakomschrijving is. Kennelijk stond al op voorhand vast dat de verzorgingsstaat vernieuwd moest worden én dat het van belang was op dit onderwerp een onderscheidende visie te ontwikkelen ten opzichte van de andere politieke partijen. Een verstandige visie was niet voldoende en misschien zelfs niet nodig, zolang hij maar vernieuwend en onderscheidend was. Het was voor de commissie geen gemakkelijke opgave en ik geloof dat we er uiteindelijk slechts ten dele in geslaagd zijn. Ons rapport is sterk geworteld in de traditie van de sociaal-democratie van direct na de oorlog. Vernieuwend kan het dan ook niet genoemd worden. Dat maakt het in onze tijd wél weer onderscheidend.

24

EEN BRUG TE LAAG

Het wordingsproces van het rapport was, zoals gebruikelijk, een worsteling. Een belangrijke inspiratie vond ik tijdens een tocht met onze tjalk uit 1904. Voor werkzaamheden aan het dek

Over de auteur Han Noten is voorzitter van de Eerste-Kamerfractie van de Partij van de Arbeid en voorzitter van de PvdA-commissie die eind 2005 het rapport ‘De wet van wederkerigheid’ publiceerde

moest het schip naar de werf in Harlingen. Vanwege het slechte weer hadden mijn vrouw en ik ervoor gekozen om niet via IJsselmeer en Wad maar binnendoor te varen. Rond een uur of acht ’s avonds arriveerden wij bij het dorpje Hichtum, vlak boven Bolsward. Bij Hichtum ligt een brug waar de tjalk zonder mast onderdoor zou moeten kunnen: volgens de kaart zou de brug 2.20 meter hoog zijn, en het schip zonder mast is 2.10 meter. Dat laatste bleek juist, het eerste niet. Bij een renovatie was de brug de afgelopen jaren verlaagd. Het schip raakte met de mastkoker vast onder de brug en kon niet meer voor- of achteruit. Het zat muurvast.

Toen gebeurde er iets. Een mevrouw langs de kant riep in het Fries: ‘Jullie kunnen niet meer naar voren en niet meer naar achteren, dus zullen jullie naar beneden moeten.’ Vervolgens riep zij passerende fietsers en mensen uit omliggende woningen op om van de brug af op het voordek te klimmen. Toen er meer dan 30 mensen op stonden was het schip voldoende gezakt en konden wij onder de brug door. Iedereen was blij, de mensen stapten af en de tjalk voer door.

Door deze gebeurtenis daagde het mij dat solidariteit ook, en misschien zelfs wel in de eerste plaats, een organisatieconcept is: breng mensen bij elkaar, want wat de enkeling niet kan, kan het collectief wel. Het is niet, in ieder geval niet alléén, een ‘verdelingscircus’ vanuit een morele opvatting over wat eerlijk en rechtvaardig is: ‘De sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen’. Het is vooral ook de keuze om samen te leven door samen te werken omdat dat profijtelijk is. Een heel praktische uitwerking van het

principe 'samen sta je sterk'. In essentie is dat een amorele opvatting. Maar de veronderstelling dat het daarbij gaat om een platte één-op-één-transactie doet geen recht aan de werkelijkheid. De mensen op het dek van de tjalk waren tevreden met het feit dat het schip verder kon varen. Zij namen genoegen met de vriendelijke glimlach van de eigenaren. Solidariteit is dan een uiting van sociale cohesie van een georganiseerde gemeenschap die de keuze heeft gemaakt om samen te leven. Zie hier de solidaire burger die de kracht gebruikt van het collectief.

De volgende dag moesten we bij Arum kiezen voor een route recht door naar Harlingen, of rechtsaf via Franeker. We kozen voor het laatste. Het was een smal watertje maar had in ieder geval geen sluisen. Na ongeveer anderhalf uur varen stond er een bord op de wal: 'De volgende brug is gesperd, doorvaart niet mogelijk'. De vaart was vijf meter breed, het schip is twintig meter lang en achteruitvaren is geen pretje. Wij besloten de gemeente te bellen. De functionaris die wij aan de lijn kregen, vroegen wij waarom het bord pas halverwege de vaart was geplaatst. Maar volgens gemeentelijke ambtenaar was het bord wel degelijk 'aan het begin' neergezet. Weliswaar niet aan het begin van de vaart, maar wel aan het begin van de gemeentegrens. Een navrant voorbeeld van een wijze van samenleven waarbij het bureaucratisch denken de overhand heeft gekregen. Ziehier de overheid die dingen vooral niet verkeerd doet.

Aan het einde van de dag kwam de tjalk dus weer met veel moeite terug op het punt waar hij die ochtend vertrokken was. Er stond een man aan de waterkant die ons wat meewarig aankeek en riep: 'Daar konden jullie niet onderdoor hé?! Dat dacht ik vanmorgen al, toen ik jullie zag vertrekken!' Ziehier de individuele burger, die de vrijheid heeft om zich te onttrekken aan zijn individuele verantwoordelijkheid. Is hij het fundament onder onze verzorgingsstaat? Het vertrekpunt van ons politiek en bestuurlijk handelen? Hoe dan ook, mijn vriend is hij in ieder geval niet...

De gemeenschap van Hichtum, de overheid

van Franeker en de individuele burger in Arum laten zien dat samenleven de essentie van het vraagstuk van de verzorgingsstaat is. Niet de mensen als zodanig, maar het samenleven als gemeenschap zou centraal moeten staan in een rapport over de hervorming van de verzorgingsstaat. Of dat vernieuwende en onderscheidende visies oplevert valt overigens nog te bezien.

VELE VADERS EN MOEDERS

Onze commissie Hervorming Verzorgingsstaat heeft zich in aanvang verdiept in de ontstaansgeschiedenis van de verzorgingsstaat. Niet alleen om ons te bevrijden van die dwingende actualiteit met haar vaak gepolariseerde en technische discussies, maar ook om enig begrip te krijgen van de onderliggende systeemkenmerken van de verzorgingsstaat. Wat is hij eigenlijk, waar komt hij vandaan, waartoe dient hij in oorsprong? Het is toch zeker niet alleen

De verzorgingsstaat als concept is een derde weg avant la lettre

een complexe set van sociale zekerheidswet- en regelgeving? En het is toch ook iets anders, of op zijn minst meer, dan de iedere keer bij de wisseling van de jaargetijden weer terugkerende debatten over inkomensplaatjes? Wij, de leden van de commissie zijn weer gaan lezen: prachtige rapporten zoals het door Joop den Uyl geschreven *De weg naar vrijheid*, maar ook oude verkiezingsprogramma's en de studieboeken uit onze schooltijd.

25

Voor menigeen zal het een open deur zijn, maar het inzicht dat de idee van de verzorgingsstaat gezien en begrepen kan worden als een reactie op enerzijds de chaos van het ongebreidelde kapitalisme, en op anderzijds het staats-socialisme zoals we dat kennen in de vormen van communisme en fascisme, dat idee was voor mij een herontdekking. De verzorgingsstaat als concept is een derde weg *avant la lettre*. Niet

bedacht als blauwdruk, maar organisch gegroeid omdat staatsocialisme en ongebreideld kapitalisme geen opties bleken te zijn om tot een stabiele samenleving te komen waarin mensen op een menswaardige wijze kunnen leven. Bij de ene is het de armoede en onmacht, bij de andere de staat die de burger ketent in onvrijheid. En als we naar de geschiedenis kijken, dan is er geen politieke partij die zich eigenaar kan noemen van de idee van de verzorgingsstaat: hij ontwikkelt zich via het wetje van Van Houten, via Talma, via zelforganisaties als vakbonden en coöperaties, via het wethouderssocialisme van Wibaut en de zijnen en via landelijke politici zoals Drees, Klompé en Veldkamp.

De verzorgingsstaat is ontstaan omdat hij nodig was én omdat er domweg geen politiek bestuurlijk alternatief bestond. En hij werd breed gedragen, zowel partijpolitiek als maatschappelijk. Dat is voor sociaal-democraten een bevrijdende gedachte. Zij hebben zich de afgelopen tien jaar weliswaar opgesteld als de hoeders van de verzorgingsstaat, maar daarmee zijn ze nog niet de uitvinder ervan. De verzorgingsstaat kent vele vaders en moeders.

ZONDER GELIJKHEID GEEN VRIJHEID

26 Het denken over de verzorgingsstaat begint met denken over 'samen leven' als iets dat onvermijdelijk is: de mens kiest ervoor om samen te leven. Het gaat dus niet om een visie op de mens als zodanig, maar om een visie op de samenleving: 'de mensen met het oog op hun onderling verkeer' (Van Dale). Logischerwijs gaat het dan bij de modernisering van de verzorgingsstaat om de *kwaliteit van het menselijke samenleven*. Dan is de vervolgvraag: wanneer heeft samenleven kwaliteit? Voor de bepaling van de kwaliteit van menselijk samenleven bestaan geen nominale uitgangspunten: men kan bijvoorbeeld niet stellen dat de emancipatie is voltooid of dat er geen armoede meer bestaat in Nederland. Als de kwaliteit van samenleven, en daarmee de kwaliteit van de menselijke relaties, het vertrekpunt van ons denken is, is een dergelijke benadering

onzinnig. Voor de bepaling van de kwaliteit van menselijk samenleven moet dan ook een functioneel uitgangspunt worden gekozen: de kwaliteit van de samenleving wordt bepaald door de mate waarin mensen vrij met elkaar kunnen commu-

Solidariteit klinkt misschien ouderwets, maar is wel de enige mogelijkheid om diep te kunnen investeren in een samenleving

niceren, in staat zijn keuze's te maken in de baai-erd van ál die menselijke relaties die bij elkaar de samenleving vormen. Anders geformuleerd: de kwaliteit van een samenleving komt tot uitdrukking in het vermogen van haar burgers tot het zelfstandig nemen van beslissingen.

Om met elkaar te kunnen communiceren, om beslissingen te kunnen nemen, zelfs om te kunnen kiezen om samen te leven, moet de mens vrijheid hebben: een eigen onafhankelijke identiteit. Die vrijheid bestaat niet in een samenleving zonder orde, een samenleving waarin alles wordt vrij gelaten. In zo'n samenleving bestaat chaos en in chaos is geen vrijheid.

Hier doet zich een paradox voor. Vrijheid voor het individu om keuzes te kunnen maken, om te communiceren, impliceert *gelijkheid* tussen individuen. Vrijheid, zo zegt Isaiah Berlin, heeft gelijkheid nodig. De communicatie tussen ongelijke individuen stopt op den duur. Bij ongelijkheid worden keuzes niet gemaakt maar opgelegd. Om er voor te kunnen kiezen om samen te leven moet er vrijheid zijn. Voor een goede communicatie moeten mensen tot op zekere hoogte onafhankelijk zijn van elkaar, er moet een zekere mate van gelijkheid zijn, anders kan men niet vrijuit zeggen wat men belangrijk vindt, of luis-tert men niet vrijwillig naar de ander. Gelijkheid wordt hiermee een voorwaarde voor vrijheid.

Deze gelijkheid is geen bureaucratisch begrip. Het gaat er hier niet om dat er ergens een

overheid is die iedereen in dezelfde situatie hetzelfde behandelt. Net zo goed als vrijheid niet de afwezigheid van orde impliceert, is het formuleren van de waarde 'gelijkheid' geen pleidooi voor de afwezigheid van machtsverschillen of de ontkenning van het verschil in persoonlijke mogelijkheden en talenten en daarmee ook kansen. Het is wel het vermogen van het individu om een maatschappelijke positie te verwerven en vanuit die positie in vrijheid het eigen leven te kunnen inrichten: en dat betekent in ieder geval vrij van onderdrukking en armoede. In de woorden van Fromm: 'Equality between men must be remembered, especially, to prevent one man's becoming the instrument of another'.

Die gelijkheid komt er niet vanzelf. Die moet worden georganiseerd. Het concept heet solidariteit: praktisch krachten bij elkaar brengen; investeren in doelen op de langere termijn die het individuele belang overstijgen. Gebruik maken van het principe 'samen sta je sterk'. Solidariteit klinkt misschien ouderwets, maar is wel de enige mogelijkheid om diep te kunnen investeren in een samenleving. Een weg waarlangs verbintenissen in de samenleving kunnen worden aangebracht. Het is handig én het zorgt voor maatschappelijke cohesie. Het laten ontstaan van een gemeenschap zelf als doel.

Het middel om solidariteit te organiseren is de collectiviteit. In de collectiviteit krijgt solidariteit vorm en betekenis. Samenleven doe je nu eenmaal niet alleen. Solidair zijn ook niet. Het object waar de collectiviteit zich op richt is gelijkheid. Niet gelijkheid als doel op zichzelf maar als voorwaarde voor vrijheid. Niet de bureaucratistische gelijkheid die er in wezen vanuit gaat dat gelijkheid als een objectief te bepalen nominaal punt bereikt kan worden. Wel de gelijkheid die de ene mens in staat stelt om met de andere mens in vrijheid te communiceren. Dit zijn geen vernieuwende, noch onderscheidende ideeën, maar ze zijn wel van essentieel belang voor een goed begrip van het idee van de verzorgingsstaat. Voor menig politicus in onze tijd is dit overigens een onverteerbare paradox: investeren in gelijkheid opdat de burger in vrijheid kan leven.

OVER HET NUT VAN COLLECTIVITEITEN

Collectiviteiten organiseren is geen vrijblijvende aangelegenheid. Een goede collectiviteit moet aan een aantal eisen voldoen, anders werkt ze niet. Ik ga daar hier nu niet op in. Wel wil ik aandacht besteden aan de vraag welke functies een collectiviteit kan vervullen. In dit verband worden er in het rapport van de commissie drie onderscheiden.

De eerste is de *garantiefunctie*. Om burgers te vrijwaren van onderdrukking, angst en armoede zal een samenleving bepaalde minimale zekerheden moeten bieden. Zijn die zekerheden er niet, dan bepaalt de angst om het bestaan het gedrag van de burger. En een bange burger doet niet mee. Een bange burger vecht voor zichzelf. Samen leven is dan een luxe die hij zich niet kan permitteren. Dit is een *garantiefunctie*. Zij valt

Als de verzorgingsstaat niet voorspelbaar is, zullen mensen geen vertrouwen hebben en afhaken

niet te privatiseren. Misschien de uitvoering, in ieder geval niet de verantwoordelijkheid. Publieke verantwoordelijkheid en publieke sturing kunnen, als het gaat om de *garantiefunctie* onmogelijk worden losgelaten.

De tweede is de *investeringsfunctie*. Het uitgangspunt is eenvoudig: je hebt volume nodig om bepaalde investeringen te realiseren én de markt heeft niet het organiserend vermogen óf domweg niet het belang om die investeringen te plegen. Alleen door individuele belangen te overstijgen en het korte-termijngewin te negeren kunnen effectieve sociale infrastructuren worden gebouwd. Een organiserende overheid is hier onvermijdelijk. De markt is er niet slim genoeg voor.

De derde functie is de *verzekeringfunctie*: daar

waar mensen in staat zijn om samen risico's te delen, moeten ze in de gelegenheid worden gesteld om dat ook te doen. De rol van de overheid is beperkt: stel mensen in staat om hun eigen collectiviteiten te organiseren. En daar waar burgers en hun organisaties dat zelf kunnen hoeft de overheid het niet te doen.

De belangrijkste bedreiging voor de verzorgingsstaat is het ontbreken van een ideologie

Tot zover de functies. Daarnaast heeft de commissie drie bestuurlijke criteria ontwikkeld waaraan de uitvoering van de verzorgingsstaat moet voldoen. Het eerste criterium betreft het — geleidelijk uit het oog verloren — concept *wederkerigheid*. Bij de inrichting van de verzorgingsstaat moet er altijd sprake zijn van tweerichtingsverkeer: de staat maakt het de burger mogelijk om samen te leven en de burger kiest ervoor om dat te doen. De staat materialiseert de rechten, zijn burgers vervullen hun plichten. Het is meer dan denken in een simpele transactie. 'Voor wat hoort wat' dekt de lading onvoldoende. Want behalve om een transactie als zodanig gaat het ook, en misschien zelf in de eerste plaats, om een relatie in gelijkheid tussen staat en burger. Want als er geen wederkerigheid is, dan is de ongelijkheid geïnstitutionaliseerd. Als mensen in een positie worden gebracht waarin ze afhankelijk zijn, zullen ze zich schamen voor het feit dat ze niet in staat worden gesteld een bijdrage te leveren aan die samenleving waarvan ze tegelijkertijd wel profiteren. Het concept wederkerigheid betekent dus in strikte zin: zowel een staat die verplicht is zijn burgers in de gelegenheid te stellen een bijdrage te leveren aan de samenleving, als burgers die verplicht zijn om een bijdrage te leveren aan die samenleving. Dit is wezenlijk iets anders dan een verzekeringstechnisch concept.

Het tweede begrip is *vertrouwen*. Het gaat niet om vertrouwen in moralistisch zin of op

persoonlijk niveau, maar als kenmerk van een systeem dat inzichtelijk en voorspelbaar moet zijn. Als de (verzorgings)staat niet voorspelbaar is, zullen mensen geen vertrouwen hebben en afhaken. Vrijwillige en wezenlijke participatie is alleen mogelijk als er vertrouwen is. Is dat er niet, dan regelt de burger het zelf. Vertrouwen én daarmee zekerheid zijn onmiskenbare voorwaarden voor de continuïteit van zoiets als een verzorgingsstaat.

Het derde criterium uit het rapport is dat van de *ondeelbare verantwoordelijkheid*. Politici en bestuurders hebben het in onze tijd graag over de individuele verantwoordelijkheid van de burger. Tot op zekere hoogte is dat vreemd. Want in een vrije samenleving bepalen mensen immers zelf wat hun verantwoordelijkheid is. Zodra een bestuurder de burger vertelt wat zijn verantwoordelijkheid is en de burger dwingt om zich daar naar te gedragen, is er geen sprake meer van eigen verantwoordelijkheid maar van gehoorzaamheid. Een benadering van de verzorgingsstaat vanuit een politiek-bestuurlijke context moet zich beperken tot de verantwoordelijkheid van de staat.

De politiek bepaalt wat de eigen taken, opdrachten en verantwoordelijkheden van de overheid zijn, en de individuele burger bepaalt vervolgens zelf zijn individuele positie. Dit is geen liberaal, maar een sociaal-democratisch uitgangspunt: de staat handelt vanuit het collectieve denken, de individuele burger zoekt daar vanuit zijn individuele emancipatie in mindere of in meerdere mate aansluiting bij.

TELOORGANG

Wij stellen dus dat de verzorgingsstaat een politiek bestuurlijk idee is — een idee dat er van uit gaat dat vrijheid voor burgers alleen bereikt kan worden als er enige mate van gelijkheid is tussen die burgers — waarbij het politiek bestuurlijk handelen dat daaruit voortvloeit moet voldoen aan een aantal voorwaarden zoals wederkerigheid, betrouwbaarheid en ondeelbare verantwoordelijkheid. Als dat juist is, wat stelt de verzorgingsstaat anno 2006 nog voor?

Bestaat die dan nog wel? Af en toe lijkt het erop van niet. In het huidige politieke en bestuurlijke klimaat gaat het niet meer om gerichte investeringen in de gelijkheid van mensen ten opzichte van elkaar. Zeker, er bestaat nog wel een sociaal bewustzijn, en er is zeker ook behoefte aan een warme en solidaire samenleving. En we zijn ook heel druk en oprecht verontwaardigd over inkomensplaatjes. Maar wat ontbreekt is een doordacht begrip van de verzorgingsstaat als inrichtingsconcept voor onze samenleving. Een politiek richtinggevend principe waarop het bestuurlijk handelen voortbouwt. Er is geen sprake van een consistente politieke ideologie, eerder van een modern soort cliëntelisme waarbij politici hunkeren naar de waardering die tot uitdrukking komt in enquêtes en peilingen, en zich daar dus ook van afhankelijk maken. Daardoor ontstaat per definitie een politiek die zich bezig houdt met korte-termijnacties, want de liefde van de kiezer is vluchtig. Gevolg is dat naar mijn mening niet 'de betaalbaarheid' van de verzorgingsstaat of de demografische ontwikkelingen zijn belangrijkste bedreigingen zijn. Nee, de belangrijkste bedreiging is het ontbreken van een ideologie in de betekenis van een set van samenhangende opvattingen over de inrichting van de staat en de relatie met zijn burgers. Voor zo'n ideologie lijkt steeds minder ruimte te bestaan. Een dergelijke vrijpostige stelling behoeft enige onderbouwing.

Dus terug naar mijn betoog. Verdwijnt de idee van de verzorgingsstaat? Ik denk het wel. Een tekenend voorbeeld is de sociale en economische positie van minderheden in ons land. In een recent rapport van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) wordt vastgesteld dat allochtonen een hardnekkige sociaal-economische achterstand hebben — al bestaan er verschillen tussen groepen minderheden. Het aantal inter-etnische contacten van vooral Turken en Marokkanen met autochtonen nam in de afgelopen vier jaar steeds verder af. Het was dus ooit beter. De tweede generatie allochtonen oordeelt bovendien negatiever dan de eerste generatie over autochtonen. Dit geldt het sterkst

voor hoger opgeleide allochtonen. Logisch, ze zijn opgeleid, ze spreken de taal, zijn zo aangepast als wat én werkeloos. Het Sociaal Cultureel Planbureau wijst op de falende doorstroming op de arbeidsmarkt van juist die hoger opgeleide allochtonen.

Volgens een recent rapport van het SCP over de (jeugd)werkloosheid onder etnische minderheden is de werkloosheid onder allochtone jongeren met 40 procent twee keer zo hoog als de werkloosheid onder autochtone jongeren. Van de totale beroepsbevolking onder Turken was het gemiddelde werkloosheidspercentage in 1995 circa 30 procent, in 2001 was dit 8 procent, maar in 2005 is dit weer opgelopen tot 21 procent. Dus het was niet best, het werd een behoorlijk stuk beter en nu is het weer dramatisch. Als binnen een totale groep jongeren meer dan 40 procent werkloos is, laat de situatie in bepaalde wijken in de grote steden zich raden, want daar concentreren zich de problemen met alle mogelijke gevolgen van dien. In Amsterdam is 60 procent

Sturen en interveniëren op gelijkheid is nog steeds even actueel als in de tijd van onze politieke grootouders

van de jongeren allochtoon. Deze waren vier jaar geleden niet grotendeels werkloos, maar nu wel. Een ernstig probleem, kortom, waarvan men zou verwachten dat het krachtig en gecoördineerd wordt aangepakt. Maar in de *Staatscourant* (1 februari 2006) staat dat Forum, het Instituut voor multiculturele ontwikkeling, de beschikbare partijprogramma's voor de komende gemeenteraadsverkiezingen in de 30 grootste steden heeft gescand en geanalyseerd op (beleids)opvattingen over integratie. Uit het onderzoek bleek dat specifieke aandacht voor de hoge werkloosheid onder allochtone jongeren bij nagenoeg alle politieke partijen vrijwel ontbreekt.

Dat bedoel ik met mijn stelling dat we een welomschreven opvatting over de verzorgingsstaat zijn kwijtgeraakt. Wel wordt er veel — vanuit een positie van ongelijkheid — gediscussieerd over burka's, hoofddoekjes, canons, gedwongen spreiding in grote steden. Maar, er is geen enkel zinnig politiek initiatief van enig gewicht omtrent de bevordering van de sociaal-economische integratie van allochtonen. En dit laatste is naar mijn overtuiging de enige manier om allochtonen een positie van gelijkheid te verschaffen en daarmee de vrijheid te bieden om ervoor te kiezen met autochtonen samen te leven.

Een tekenend voorbeeld van dit verarmde politieke klimaat is de trotse melding van de gemeente Rotterdam dat ze van de meer dan 80 *targets* in haar beleid er slechts twee niet heeft gehaald. Maar deze twee targets betroffen nu juist wel werkgelegenheid en scholing. Dit is toch wel een schrijnende illustratie van de wijze waarop de politiek denkt de samenleving te moeten organiseren, van een volstrekt verschaalde investeringsfunctie van de verzorgingsstaat. Er moet door de samenleving worden geïnvesteerd

in de emancipatie van haar burgers. Emancipatie betekent onafhankelijkheid van de staat. Onafhankelijkheid kan alleen worden bereikt door zelf te kunnen voorzien in je eigen behoefte. Dat betekent scholing, dat betekent een baan. Emancipatie gaat langs sociaal-economische weg. Dit klinkt misschien ouderwets, weinig vernieuwend, nauwelijks onderscheidend maar is tegelijkertijd ongelooflijk onontbeerlijk.

De titel van deze Willem Drees-lezing *Hoort Hoe Gelijkheid Spreekt* is bedoeld als provocatie en komt uit *De Internationale*. In de ergerlijk oppervlakkige politieke discussies van de laatste tijd lijkt men ervan uit te gaan dat 'gelijkheid' een begrip is uit de vorige eeuw, want de emancipatie zou toch zijn volbracht en armoede zou niet meer bestaan in Nederland. Maar sturen en interveniëren op gelijkheid en het politieke bestuur inrichten op gelijkheid is nog steeds even actueel als in de tijd van onze politieke grootouders.

Dit artikel is een bewerkte versie van de Willem Drees-lezing die Han Noten op 8 februari 2006 in Den Haag hield.